



Ο Ναός του Τιμίου Σταυρού του Αγιασμάτι (Πλατανιστάσα)

REPUBLIC OF CYPRUS
DEPUTY MINISTRY OF TOURISM

Ο Ναός του Τιμίου Σταυρού του Αγιασμάτι (Πλατανιστάσα)

Ο ναός κάποτε ήταν μέρος του μοναστηριού, αφιερωμένος στον Τίμιο Σταυρό, όπως φαίνεται από επιγραφή πάνω από την νότια είσοδο του. Στη νότια πλευρά του ναού σώζονται επίσης ερείπια των κελιών του μοναστηριού. Δεν είναι γνωστό πότε σταμάτησε να λειτουργεί το μοναστήρι. Οι τοιχογραφίες του ναού είναι συνδυασμός βυζαντινής τέχνης και ντόπιας λαϊκής ζωγραφικής. Υπολογίζεται ότι η εικονογράφηση συμπληρώθηκε γύρω στο 1500 και συγκεκριμένα στα 1494.

Ο ναός έχει τρεις εισόδους, μία στη βόρεια πλευρά, μία στη νότια και μία στη δυτική.

Στον κυρίως ναό υπάρχουν μόνο τέσσερα παράθυρα, τρία στην αψίδα του Ιερού και ένα στον ανατολικό τοίχο, από τα οποία φωτίζεται ο κυρίως ναός.

Η επιγραφή πάνω από τη νότια είσοδο του ναού, αναφέρει το όνομα του ζωγράφου του ναού Φίλιππου Γουλ. Αναφέρονται επίσης τα ονόματα των κτητόρων, οι οποίοι απεικονίζονται σε τοιχογραφία της εξωτερικής πλευράς του νότιου τοίχου να προσφέρουν το ναό που έκτισαν στο Χριστό. Ο ναός είναι μονόκλιτος και γύρω του και στις τέσσερις πλευρές υπάρχει στοά.

Η στέγη του ναού είναι διπλή, δηλαδή υπάρχει εσωτερική και εξωτερική στέγη. Στο εσωτερικό της στέγης, εκεί που οι δοκοί τέμνονται σε σχήμα

σταυρού, υπάρχει πλούσια διακόσμηση και σκαλίσματα. Στο ναό υπάρχει εικονογραφημένο πρόγραμμα από τη ζωή της Θεοτόκου και του Χριστού, πρόσωπα και σκηνές από την Παλαιά Διαθήκη, η Ανεύρεση και η Ανύψωση του Τιμίου Σταυρού.

Στην Αψίδα είναι ζωγραφισμένη μορφή της Θεοτόκου, ολόσωμη σε μετάλλιο με το Χριστό στο στήθος να ευλογεί. Αριστερά και δεξιά της οι αρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ.

Στο πάνω μέρος της Αψίδας απεικονίζεται η θεία Μετάληψη, ή η Κοινωνία των Αποστόλων. Στη μέση βλέπουμε το Χριστό σε θρόνο μπροστά στην Αγία Τράπεζα, πάνω στην οποία είναι στρωμένο τοπικό υφαντό της εποχής. Στα δεξιά και αριστερά του Χριστού απεικονίζονται οι μαθητές του να Τον πλησιάζουν για να λάβουν τη Θεία Κοινωνία. Πιο κάτω βλέπουμε οκτώ Κύπριους ιεράρχες να συλλειτουργούν.

Στο τριγωνικό αέτωμα, στην ανατολική πλευρά του ναού απεικονίζεται ο Χριστός ως Βασιλιάς της Δόξας και πιο κάτω ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου. Δεξιά και αριστερά της αψίδας, οι προφήτες προαναγγέλλουν τον ερχομό του Χριστού.

Κοιτάζοντας στα αριστερά, πάνω από την Αγία Πρόθεση, βλέπουμε τον Άγιο Στέφανο και μέσα στην κόγχη, την Άκρα Ταπείνωση.

Στο Ιερό Βήμα, στο πάνω μέρος του βόρειου τοίχου απεικονίζονται υμνωδοί, πιο κάτω ο άγιος Ιάκωβος και ο Ιεράρχης Αλεξάνδρειας,

Πέτρος, με το Χριστό. Πιο κάτω η Θυσία του Αβραάμ και στην επόμενη τοιχογραφία ο Άγιος Ανδρέας Κρήτης. Συνεχίζουμε να κοιτάζουμε προς το Ιερό Βήμα, στο πάνω μέρος του νότιου τοίχου όπου απεικονίζονται άγιοι και πιο κάτω Κύπριοι ιεράρχες.

Στον κυρίως ναό η τοιχογράφηση χωρίζεται σε δύο ζώνες: την πάνω και την κάτω.

Στην πάνω ζώνη έχουμε το εικονογραφικό πρόγραμμα της Θεοτόκου και του Χριστού και στην κάτω, μορφές αγίων, στρατιωτικών, αποστόλων και μοναχών.

Από τον νότιο μέχρι τον βόρειο τοίχο έχουμε τον κύκλο της Καινής Διαθήκης και συμπληρώνεται από τις μορφές των τεσσάρων Ευαγγελιστών.

Στον νότιο τοίχο μετά τους Ευαγγελιστές Ματθαίο και Λουκά, έχουμε τη Γέννηση της Θεοτόκου, τα Εισόδια όπου η Θεοτόκος συνοδεύεται από τους γονείς της στο ναό, στο πίσω μέρος η Ιερουσαλήμ και ένας άγγελος στο πάνω μέρος να προσφέρει άρτο στη Θεοτόκο: τη Γέννηση του Χριστού, την Υπαπαντή, τη Βάπτιση, την Ανάσταση του Λαζάρου, τη Βαϊοφόρο και την Μεταμόρφωση, στις οποίες είναι χαρακτηριστική η απεικόνιση του ορεινού τοπίου και η χρήση γήινων χρωμάτων.

Η τοιχογραφία της Γέννησης του Χριστού είναι πλήρης και μερικές φιγούρες επαναλαμβάνονται, όπως οι Μάγοι, με πολλά δυτικά στοιχεία.

Στεκόμαστε για λίγο στην τοιχογραφία της Γέννησης, όπου η σκηνή των βοσκών να παίζουν αυλό θεωρείται το πρωιμότερο δείγμα βυζαντινής μνημειακής ζωγραφικής, που προέρχονται από τη δυτική τεχνοτροπία.

Στο πάνω μέρος του δυτικού τοίχου και κάτω από την Σταύρωση έχουμε το Μυστικό Δείπνο, το Νιπήρα, την Προσευχή στον κήπο της Γεθσημανής, την Προδοσία και τον Χριστό ενώπιον των αρχιερέων, όπου ένας Εβραίος υπηρέτης σηκώνει το χέρι να χτυπήσει το Χριστό.

Στο Μυστικό Δείπνο υπάρχει βάθος και προοπτική όπου ο Χριστός και οι μαθητές του κάθονται γύρω από το στρογγυλό τραπέζι και τα μονογράμματα τους αναγράφονται πάνω από τα κεφάλια τους.

Στην τοιχογραφία της Προδοσίας υπάρχουν πολλά πρόσωπα (μαθητές, στρατιώτες) γύρω από το Χριστό, που βρίσκεται στο κέντρο της σκηνής. Στο αέτωμα του δυτικού τοίχου πάνω από την είσοδο του ναού, ερχόμενοι από τον νάρθηκα, απεικονίζεται η Σταύρωση και μαζί η Αγία Τριάδα. Ο Χριστός γέρνει το κεφάλι προς τα αριστερά. Δεξιά και αριστερά του Σταυρού σε μετάλλια ο Ήλιος και το Φεγγάρι. Οι τέσσερις μορφές αγγέλων που περιτριγυρίζουν το Σταυρό θυμίζουν Αναγεννησιακές σκηνές. Στο βάθος φαίνεται το τείχος της Ιερουσαλήμ με πολύ εντυπωσιακή διακόσμηση. Δίπλα από το Σταυρό απεικονίζονται οι Προφήτες, η Οδός του Μαρτυρίου και η Αποκαθήλωση. Στην πάνω ζώνη του βόρειου τοίχου συνεχίζεται ο κύκλος των Παθών με τις σκηνές ως ακολούθως: Ο Πέτρος απαρνείται το Χριστό, ο Πιλάτος νίπτει τας χείρας του, ο εμπαιγμός του Κυρίου, (μια πολυπληθής σύνθεση με τους

εικονιζόμενους να παίζουν διάφορα όργανα και ο Κύριος να φορά στο κεφάλι ακάνθινο στεφάνι, να κρατά καλάμι και να φορεί κόκκινο χιτώνα), ο Επιτάφιος Θρήνος, ο άπιστος Θωμάς, η Ανάληψη του Κυρίου, η Πεντηκοστή και η Κοίμηση της Θεοτόκου.

Στην πιο κάτω ζώνη, δεξιά και αριστερά της δυτικής εισόδου από το νάρθηκα απεικονίζονται δύο στρατιωτικοί άγιοι καβαλάρηδες. Ο άγιος Μάμας πάνω στο λιοντάρι και ο άγιος Γεώργιος έφιππος. Ο άγιος Μάμας σε ανθρωπόμορφο λιοντάρι, είναι δημοφιλής σκηνή στην θρησκευτική ζωγραφική της εποχής της Μεσαιωνικής Κύπρου. Δίπλα τους, στη συνέχεια και στις δυο πλευρές, στο νότιο και δυτικό τοίχο σειρές αγίων που κρατούν ειλητάρια με θρησκευτικές επιγραφές και προσευχές.

Η κοίμηση της Θεοτόκου, επίσης πολυπληθής απεικόνιση με το Χριστό να κρατεί στα χέρια του τη ψυχή της Μητέρας Του. Πάνω δεξιά στον εικονογραφημένο εξώστη δύο γυναίκες θρηνούν και στο κάτω μέρος ο άγγελος κόβει τα χέρια του Εβραίου που προσπάθησε να αναποδογυρίσει το λείψανο της Θεοτόκου.

Στις σειρές αγίων στην κάτω ζώνη, στον νότιο τοίχο ο άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος απεικονίζεται απέναντι από τη Θεοτόκο και οι δύο να προσεύχονται. Οι μορφές του Χριστού, της Θεοτόκου και του Προδρόμου δεν είναι μαζί κοντά-κοντά, αλλά σε τρεις πλευρές του ναού, (μια σε κάθε πλευρά) συμβολίζοντας ότι είναι παντού γύρω μας και πλαισιώνουν τους πιστούς στη θεία Λειτουργία και στην προσευχή τους.

Πάνω από τον Ιωάννη τον Πρόδρομο απεικονίζονται ο Ζαχαρίας και η Ελισάβετ και πάνω από τη Θεοτόκο ο Ιωακείμ και η Άννα.

Είμαστε ακόμη στον νότιο τοίχο, στο τυφλό τόξο του οποίου απεικονίζεται να δεσπόζει επιβλητικός ο αρχάγγελος Μιχαήλ. Στις δυο άκρες του τυφλού τόξου απεικονίζονται αντικριστά οι άγιοι Ανάργυροι: Κοσμάς και Δαμιανός. Στο υπόλοιπο πάνω εσωτερικό μέρος του τόξου απεικονίζονται οι μάρτυρες Αρτέμιος, Τρύφωνας και Μηνάς σε μετάλλια. Πιο κάτω έχουμε δύο σκηνές του αρχαγγέλου Μιχαήλ, στην οποία κατευθύνει τα νερά του ποταμού μακριά από το ναό του και στην άλλη εμφανίζεται με τον Ιησού του Ναυί. Στα δύο τρίγωνα κάτω από το τυφλό τόξο απεικονίζονται η Μαρία η Αιγύπτια και ο Αββάς Ζωσιμάς.

Στην κάτω ζώνη του νότιου τοίχου του κυρίως ναού απεικονίζεται ο απόστολος Παύλος και απέναντι του στον βόρειο τοίχο ο απόστολος Πέτρος.

Στους τοίχους στο πλάι της νότιας εισόδου απεικονίζονται δύο Στυλίτες άγιοι (άγιοι που πέρασαν τον βίο τους πάνω σε στύλη).

Στον υπόλοιπο νότιο τοίχο απεικονίζονται επτά ασκητές κι ένας στρατιωτικός άγιος, ο Άγιος Δημήτριος. Ανατολικά της νότιας εισόδου όπου αρχίζει η απεικόνιση των Μοναχών, πρώτος απεικονίζεται ο Μέγας Αντώνιος, ιδρυτής του Μοναχισμού στην Αίγυπτο. Ακολουθούν οι μοναχοί άγιοι Θεοδόσιος, ο άγιος Αρσένιος, ο άγιος Κυριάκος, ο άγιος

Ονούφριος και ο άγιος Ιλαρίων. Στους πλαϊνούς τοίχους της δυτικής εισόδου απεικονίζονται οι μοναχοί Σωζόμενος και Ανδρόνικος.

Στον βόρειο τοίχο στην κάτω ζώνη η απεικόνιση των αγίων αρχίζει με τον άγιο Θεόδωρο, ο οποίος είναι σε αντιστοιχία προς τον άγιο Δημήτριο που βρίσκεται στο νότιο τοίχο. Ακολουθούν ο άγιος Στέφανος, ο άγιος Ιωάννης, ο άγιος Σάββας και ο άγιος Ευθύμιος.

Σε συνέχεια της βόρειας εισόδου απεικονίζονται ο άγιος Νικόλαος, ο απόστολος Ανδρέας και ο απόστολος Πέτρος.

Στο τυφλό τόξο του βόρειου τοίχου, κοιτάζτε με προσοχή την απεικόνιση της Εύρεσης και Ανύψωσης του Τιμίου Σταύρου, εισερχόμενος από την δύση, που είναι σπάνια για την βυζαντινή εικονογραφία.

Κάτω από το τόξο έχουμε σε τρεις ζώνες δέκα σκηνές αρχίζοντας από την εύρεση του Τιμίου Σταυρού, από την Αγία Ελένη. Από πάνω αριστερά απεικονίζεται η άφιξη της αγίας Ελένης στην Ιερουσαλήμ που ζητά να εντοπίσει τον Εβραίο Ιούδα του οποίου οι πρόγονοι γνώριζαν το σημείο που βρίσκεται ο Σταυρός. Στην επόμενη σκηνή η αγία Ελένη ανακρίνει τον Ιούδα, ο οποίος αρνείται να αποκαλύψει το χώρο του Σταυρού και ρίχνεται σ'ένα πηγάδι για τρεις μέρες. Ακολουθεί η απελευθέρωση του Ιούδα και μετά η προσευχή του στο Γολγοθά. Στην συνέχεια η ανασκαφή και η εύρεση των τριών Σταυρών, του Χριστού και των δύο ληστών. Για τον εντοπισμό του Τιμίου Σταυρού, ο Ιούδας τον ακουμπά σε μια ετοιμοθάνατη γυναίκα η οποία αναστήνεται. Ο Ιούδας

γίνεται χριστιανός και απεικονίζεται να χειροτονείται Επίσκοπος Ιεροσολύμων και μετονομάζεται σε Κυριάκο. Πιο κάτω απεικονίζονται ζεύγη αγίων.

Στο πάνω μέρος του εσωτερικού του τυφλού τόξου υπάρχουν έξι σκηνές από την Ύψωση του Τιμίου Σταυρού, με την πρώτη να απεικονίζει τον Μέγα Κωνσταντίνο να μπαίνει θριαμβευτικά στην Ρώμη και μετά η σκηνή του οράματος του, όταν ύψωσε το βλέμμα στον ουρανό και είδε το “Έν Τούτω Νικά”. Η τελευταία σκηνή απεικονίζει την Ύψωση του Τιμίου Σταυρού στον Ουρανό από τους δύο αγγέλους.

Στα δύο άκρα του εσωτερικού τόξου απεικονίζονται ο άγιος Παντελεήμονας και ο άγιος Ιωάννης ο Λαμπαδιστής.

Στο χώρο γύρω από την στοά σώζονται τοιχογραφίες στις εξωτερικές πλευρές του δυτικού τοίχου και νότιου τοίχου. Και οι τοιχογραφίες αυτές ζωγραφίστηκαν από τον Φίλιππο Γούλ.

Στο τύμπανο του τυφλού τόξου, πάνω από την είσοδο, στην εξωτερική πλευρά του δυτικού τοίχου απεικονίζεται η εις Άδου Κάθοδος και στο εσωτερικό μέρος του τόξου διάφορες εικόνες των αποστόλων. Στην κάτω ζώνη απεικονίζονται η αγία Βαρβάρα, η αγία Παρασκευή και η αγία Μαρίνα. Δίπλα από την είσοδο η Θεοτόκος. Πιο κάτω ο Χριστός κρατά ευαγγέλιο και ευλογεί, στα δεξιά οι άγιοι Κωνσταντίνος και Ελένη.

Στην πάνω ζώνη εντυπωσιακή είναι η απεικόνιση της Δευτέρας Παρουσίας.

Ο Χριστός πλαισιώνεται από εξαπτέρυγα και Σεραφείμ, από τη Θεοτόκο και τον Άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο.

Κάτω από τον Χριστό απεικονίζεται η ετοιμασία του Θρόνου και πιο κάτω απόστολοι και άγγελοι και έγερση νεκρών. Κάτω δεξιά τα μαρτύρια όσων κατέληξαν στην κόλαση. Απέναντι από την κόλαση ο Παράδεισος, τον οποίο φυλάει ο άγιος Πέτρος.

Στο τυφλό τόξο πάνω από τη νότια είσοδο απεικονίζεται η Θεοτόκος να κρατά το Χριστό βρέφος, πλαισιωμένοι από αρχαγγέλους και προφήτες.

Εικονοστάσιο, Φορητές Εικόνες, Αγία Τράπεζα

Το ξυλόγλυπτο εικονοστάσιο είναι επιχρυσωμένο και περιλαμβάνει τις εικόνες του αγίου Ιωάννη του Προδρόμου, της Θεοτόκου, του Χριστού, η οποία βρίσκεται στην Ευρύχου και του αγίου Ιωάννη του Θεολόγου η οποία βρίσκεται στο Βυζαντινό Μουσείο στη Λευκωσία, που χρονολογούνται στο τέλος του 15^{ου} αιώνα.

Στο πάνω μέρος του εικονοστασίου είναι ζωγραφισμένοι έντεκα Ιεράρχες σε μετάλλια. Στα βημόθυρα απεικονίζονται ο Χριστός, ο Ευαγγελισμός και οι Τρεις Ιεράρχες. Η Αγία Τράπεζα είναι επίσης ξυλόγλυπτη και επιχρυσωμένη. Οι δοκοί της οροφής είναι επίσης διακοσμημένες.